

Е.С. Молдован
начальник відділу наукової роботи та міжнародної співпраці
Хмельницького центру перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування,
державних підприємств, установ і організацій

УДК 35.068

МОРАЛЬНО-СВІТОГЛЯДНІ ПРИНЦИПИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

У статті доведено доцільність та необхідність ґрунтування процесу подолання корупції у сфері державної служби на морально-світоглядних принципах. Визначено дані принципи та розкрито їхню сутність. Досліджено логіку взаємозв'язку між процесами дотримання норм моральності, ідеологічної визначеності та подолання корупції.

В статье доказано необходимость обоснования процесса преодоления коррупции в сфере государственной службы на нравственно-мировоззренческих принципах. Определены данные принципы и раскрыта их суть. Исследовано логику взаимосвязи между процессами пользования нормами нравственности, идеологической определенности и преодоления коррупции.

In the article is devoted necessary of founding of the overcoming of corruption process in the sphere of Civil Service on the moral and world-outlook principles. These principles are defined and their essence is opened. The logic of relations between the processes of moral norms' using, the ideological defining and overcoming of corruption is researched.

Держава, яка ставить собі за мету дійсне, а не декларативне, подолання корупції як неприйняттого суспільного зла, не може діяти хаотично. Усі заходи, спрямовані на боротьбу з корупцією та запобігання їй, повинні бути чітко зорієнтовані та стратегічно спрямовані. Забезпечити цю умову можна лише за визначеності переліку основоположних засад антикорупційної діяльності, тобто, принципів подолання корупції та їх неухильного дотримання. Це створить підґрунтя для координування дій усіх суб'єктів, відповідальних за боротьбу з корупцією, контролю за ними, послідовності виконання запланованих у процесі подолання корупції заходів. Крім того, формулювання, оприлюднення та дотримання даних принципів сприятиме зміцненню довіри соціуму до владних структур та поступового вкорінення серед громадян уявлень та установок про корупцію як про неприйнятний елемент цивілізаційної та суспільної культури.

Визначення принципів подолання корупції на державній службі у наукових джерелах відбувається у різних контекстах. Так, наприклад, В. Якубенко пропонує у якості принципів подолання корупції принципи функціонування соціальної держави [1]. За Є. Невмержицьким до цих принципів можна додати ще й принципи, за якими повинна будуватися протидія корупції зі сторони громадянського суспільства [2]. Також існує думка, що основна запорука подолання корупції в Україні — зміцнення інституту державної служби та дотримання принципів її професіоналізації [3–4]. Питання дефініціювання принципів боротьби з корупцією досліджували О. Банчук, М. Хавронюк [5], В. Клочков [6], В. Авер'янов, І. Бондаренко, Л. Доля, І. Солоненко [7, с. 106–107].

Отже, принципи боротьби з корупцією розглядаються у широкому діапазоні розуміння та підходів: науковому, практичному, нормативно-правовому. До сутності цих принципів відносять різносторонні аспекти юридичного, економічного, суб'єктивного тощо характеру. Проте, як свідчить наведене вище, майже повністю поза увагою залишаються такі аспекти

© Молдован Е.С., 2009.

визначення принципів подолання корупції, як моральний та світоглядний, тоді як вони виступають “наріжними каменями” у процесі боротьби з корупцією.

Мета статті полягає у вивченні, визначенні та обґрунтуванні морально-світоглядних принципів подолання корупційних проявів на державній службі.

Корупційні прояви пронизують політичні, економічні та управлінські сторони суспільного устрою, підриваючи і без того непевні моральні та ідеологічні засади його існування. З огляду на це, невизначеність та руйнація чинних морально-світоглядних принципів існування українського соціуму є одночасно і наслідком, і причиною розвитку та поширення корупції. Фактором, який також поглиблює та ускладнює ситуацію, є відсутність загальнодержавної ідеології та її структурного елементу — світоглядних засад несприйняття, протистояння та подолання корупції, зокрема, — у сферах державного управління, державної служби та місцевого самоврядування. Саме тому подолання корупції шляхом визначення та дотримання морально-світоглядних принципів є одним із першочергових завдань української держави та суспільства.

Моральність суспільства забезпечується моральністю його окремих структурних елементів, зокрема, індивідів. При цьому, складові моральності індивіда, якими він керується у щоденному житті, в стосунках з ближніми переносяться і на сферу його ділових відносин, стають, зазнаючи незначних модифікацій відповідно до специфіки ділової активності, визначальними у професійній діяльності. Не є винятком у цьому контексті й державна служба.

Державний службовець, який поза сферою виконання своїх професійних обов’язків є високодуховним, керується історичними, звичаєвими і традиційними для суспільства цінностями, має чітку сформовану принципну базу, керуватиметься цими моральними постулатами і при реалізації своєї робочої діяльності. Його моральні принципи повсякдення стають моральними якостями і при виконанні службових обов’язків.

У зв’язку з цим, не можна розмежовувати моральні якості, необхідні для ефективного виконання професійних обов’язків, і ті, які визначають засади людяності. До таких характеристик, наприклад, належать володіння системою ціннісних орієнтацій, громадянські чесноти, почуття міри в користуванні особистою владою, чесність, порядність, самовідданість справі, впевненість у собі, самокритичність, відчуття і прагнення нового, висока культура поведінки тощо [8, с. 126]. Усі ці показники моральності індивіда-державного службовця є незаперечними, проте, особа ніколи не зможе виховати їх у собі, ніколи не стане людиною у повному розумінні й професіоналом своєї справи, якщо не матиме принципового підґрунтя, тобто, якщо не дотримуватиметься моральних принципів.

Для державних службовців керування державними моральними принципами у своїй діловій активності тим більше актуальне питання, оскільки лише високоморальний чиновник здатен протистояти корупції, ризики виникнення якої на державній службі надзвичайно високі. У контексті проблеми боротьби з корупцією, на наше переконання, принциповий фундамент повинні складати ряд положень, які охарактеризуємо нижче.

Принцип свободи вибору, сутність якого виходить із об’єктивності існування феномену моралі та суб’єктивності моральності. Кожен індивід особисто вирішує, який шлях йому обрати — “доброї” чи “поганої” моралі. Лише прийнявши “позитивні” позиції моралі, державний службовець перестає розмежовувати мораль “для себе” і “для інших”. Для нього існує єдино правильна моральність, яка об’єктивно заперечує усю несправедливість і нечесність.

За умови правильного вибору моральних переконань, індивід зобов’язаний визнати, що сама по собі мораль — поняття абстрактне і наповнити її позитивним змістом можна лише з дотриманням *принципу морального імперативу*. Сутність сучасного морального імперативу або “золотого правила” — чини з іншими так, як хочеш, щоб вчинили з тобою. Дотримуючись цього найвищого закону моральності, індивід (зокрема, державний службовець) ніколи не провокуватиме незаконних, в тому числі корупційних, ситуацій, не вимагатиме за свої дії іншої, ніж передбачено, винагороди, оскільки пам’ятатиме, що завтра такі ж дії можуть бути вчинені щодо нього.

Описана вище ситуація може розглядатися як ідеальна модель втілення принципу морального імперативу в життя в цілому та в процесі подолання корупції зокрема. Насправді, сучасні тенденції абсолютно протилежні: корупція стала нормою життя більшості громадян держави, бізнес і влада міцно переплелися, створивши корупційні схеми отримання та переливання капітальних потоків, економічні кризові процеси лише сприяють пошуку шляхів отримання незаконних доходів. За таких умов необхідна неабияка особиста мужність, щоби протистояти корупції та не стати частиною корупційних схем. Тому

моральний *принцип особистої мужності* у процесі подолання корупції є одним із визначальних.

Принцип відповідальності. Кожен індивід повинен усвідомлювати, що він відповідальний, в першу чергу, за себе, а отже — за свої вчинки. Розуміння того, що кожна дія, реалізована згідно з моральними цінностями, приводить до внутрішньої стабільності та переконаності у своїй правоті, тоді як будь-який хибний крок високоморальної людини спричиняє внутрішній неспокій, призводить її до тривалого самобичування. Оскільки корупційні діяння розглядаються як антиморальні, то стан, описаний вище, за дотримання принципу відповідальності виникатиме кожного разу при вчиненні корупційного правопорушення. Зрештою, таке самопокарання приведе до гіпертрофованого відчуття страху корупції як явища і сприятиме тому, що відповідальність перед собою виконуватиме превентивну роль, зокрема, щодо корупції.

Державний службовець, який вирішив протистояти корупції, повинен бути здатним на самопожертву. Адже державна служба не та сфера професійної діяльності, яка дає можливість отримувати високі прибутки, мати пільги і переваги. Певною мірою такий стан речей і призводить до поширення корупції на державній службі. Службовець, зацікавлений у престижі державної служби, професійному виконанні своїх посадових обов'язків, уникатиме корупційних діянь. Проте повноцінно опиратися корупції і боротися з нею він зможе лише за умови дотримання *морального принципу альтруїзму*.

Принцип альтруїзму тісно пов'язаний із *принципом праці задля спільного добра*. Адже альтруїзм, який передбачає не просто самопожертву, а самопожертву заради інших, втрачає будь-який сенс без усвідомлення кінцевої мети, заради якої людина відмовляється від конкретних можливостей на користь інших. Таким кінцевим результатом якраз і виступає спільне добро або суспільне благо. Корупція ж *a priori* передбачає отримання незаконної матеріальної винагороди, послуг чи пільг для конкретної людини. Незаконність таких благ означає їх наднормовість для окремого індивіда і, відповідно, зменшення суспільного блага, спільного добра.

Реалізація двох попередніх принципів неможлива без дотримання *морального принципу гуманізму*. Адже людяність у ставленні до інших, особливо при реалізації ділових відносин, дає можливість державному службовцеві розуміти різні життєві ситуації і ставити себе на місце прохача. Зрештою, лише гуманне суспільство здатне протистояти різним антиморальним проявам, в тому числі, і корупції.

Принцип патріотизму. Патріотизм як моральна якість передбачає, в першу чергу, внутрішнє вболівання за батьківщину і державу, підкріплене реальними діями. До таких дій можна віднести і запобігання, протидію й боротьбу з корупцією. Тобто, своїми антикорупційними діями державний службовець, фактично, здатен довести свої патріотичні переконання. І навпаки: лише справжній патріот своєї країни здатен боротися з корупцією, дбаючи про фінансові, політичні та іміджеві інтереси батьківщини.

Принцип чесності, який передбачає, що державний службовець отримує справедливую винагороду, передбачену законом, за виконану працю. При цьому, він, навіть за умови неповного задоволення власних потреб та потреб своєї родини, не посягає на отримання незаконної вигоди. Дотримання морального принципу чесності, фактично, передбачає виконання заповіді “Не вкради!”, адже корупція за своєю сутністю — це привласнення чужого майна, коштів, потенційних можливостей. Отже, виконання службовцем морального принципу чесності є необхідним для повноцінного процесу подолання корупції у сфері державної служби.

Таким чином, моральна складова морально-світоглядних принципів подолання корупції складається із дев'яти основних постулатів, дотримання яких дає можливість членам суспільства в цілому та державним службовцям як виразникам інтересів держави зокрема не переступати межу моральності та протистояти корупції, тим самим зміцнюючи позиції державної служби та довіру до неї громадян, а також підвищувати імідж держави на міжнародному рівні.

Проте для подолання корупції у сфері державної служби дотримання лише моральних принципів замало. У розрізі досліджуваного питання важливим аспектом є процес формування ідеології державної служби. Ці тези знаходять підтвердження у припущеннях про те, що порядок та основні напрямки протидії, подолання корупції й боротьби із нею здатні визначити не лише сутність ідеології державної служби, але й стати визначальною ідеологемою для всієї держави [9-10].

Певною мірою тенденції до прийняття концептуальних засад ідеології державної служби на основі подолання корупції спостерігаються і серед сучасної генерації державних

службовців. Як свідчать результати проведеного нами в Хмельницькому Центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, протягом лютого-червня 2009 р. соціологічного дослідження, респонденти переважно більшістю визначають, що ідеологія української державної служби може бути відображена у двох гаслах: “Закон і справедливість” (45,5 %) та “Патріотизм, професіоналізм, порядність” (32,8 %).

Сутність обраних гасел відображає фактично перелік постулатів, які здатні виконувати роль ідеологічної складової морально-ідеологічних принципів подолання корупції на державній службі. Охарактеризуємо ці принципи.

Законність як ідеологічний принцип передбачає панування законів у суспільному житті, тобто суспільний устрій, за якого моральні, нормативні, ідеологічні приписи здійснюються всіма учасниками суспільних відносин. Відмінність ідеологічної законності від правової полягає у тому, що в основі другої лежить закон як нормативно-правовий акт, а перша базується на внутрішньому законі як сукупності моральних установок і переконань щодо правильності своєї життєвої позиції, в тому числі, ідеологічної. Це не означає, що ідеологічний принцип законності не бере до уваги необхідність дотримання правових законів, навпаки, морально та ідеологічно визначений індивід переконаний у необхідності законослухняності.

Принцип *справедливості* у контексті світоглядних засад подолання корупції на державній службі означає, що адекватна відповідальність за здійснені корупційні правопорушення повинна наставати незалежно від суспільного статусу, посади, матеріального рівня індивіда. Сутність справедливості має концентруватися навколо категорії загальної рівності перед законом. Лише за цієї умови до відповідальності притягатимуться обидві сторони корупційних діянь. З іншого боку, ідеологічний принцип справедливості не буде повноцінним, якщо не передбачатиме, що факт настання відповідальності за корупцію не залежатиме від виду, форми, масштабу правопорушення чи злочину, але від останніх залежатиме суворість покарання.

Патріотизм. Існують припущення, що ознаками ідеологізованого патріотизму державних службовців мають слугувати здоровий націоналізм, володіння і послуговування державною мовою та використання у якості фундаменту патріотизму загальних гуманістичних цінностей в межах історично визначених місця і часу [11]. Лише істинно патріотично налаштований державний службовець стоятиме на ідеологічних позиціях націоналізму, тобто, орієнтуватиметься, в першу чергу, на інтереси народу, держави, а не на власні. Тільки переконаний патріот спілкуватиметься державною мовою не лише в силу посадових обов'язків, але й повсякдень, а в окремих ситуаціях — ще й принципово і показово. І тільки державний службовець, що має активні патріотичні позиції, ніколи не зрадить загальні гуманістичні цінності, серед яких, незаперечно, — чесність і добропорядність. Дотримання останніх означає, що державний службовець, до арсеналу ідеологічних принципів якого входить патріотизм, не може бути корупціонером: поняття “патріот” і “корупціонер” взаємовиключні.

Ідеологічний принцип професіоналізму виконує превентивну роль у процесі подолання корупції на державній службі. Адже справжній професіоналізм, напрацьований роками відданої праці та наполегливого виконання покладених функцій і посадових обов'язків, — частина іміджу держслужбовця, його соціального статусу і ділової репутації, втратити які неприпустимо. Тому індивід, який поважає себе як професіонала і саме так позиціонується в діловому середовищі, ніколи не вчинятиме негідних дій, що дискредитують його, в тому числі — корупційних.

Певним чином узагальнює сутність усіх вище названих ідеологічних принципів подолання корупції та інтегрує їх принцип *порядності*. Адже саме порядність, як моральна категорія, передбачає і законослухняність, і відповідальність за свої проступки з метою забезпечення справедливості, і виховання у собі патріотизму, і, зрештою, прагнення до професіоналізму. Це об'єктивно, так як усі перераховані якості є ознакою високоморальної, чесною з іншими й собою та ідеологічно визначеної людини.

Отже, на нашу думку, подолання корупції на державній службі можливе за умови дотримання таких морально-світоглядних принципів:

— *моральна складова*: принцип свободи вибору; дотримання морального імперативу; принцип особистої мужності; принцип відповідальності; принцип альтруїзму; праця задля спільного добра; принцип гуманізму; принцип морального патріотизму; принцип чесності;

— *ідеологічна складова*: принцип законності; принцип справедливості; принцип ідеологічного патріотизму; принцип професіоналізму; принцип порядності.

Список використаних джерел

1. Якубенко В. Принципи соціальної держави / В. Якубенко // Право України. — 2002. — № 6. — С. 33-38.
2. Невмержицький Є. Інститути громадянського суспільства у протидії корупції / Є. Невмержицький // Право України. — 2008. — № 12. — С. 126-132.
3. Циц С. Принципи професійної діяльності державних службовців в органах виконавчої влади / С. Циц // Юридична Україна. — 2008. — № 10. — С. 28-31.
4. Литвин О. Принципи функціонування державної служби: щодо питання про визначення та класифікацію / О. Литвин // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 11. — С. 94-96.
5. Банчук О. Імітація боротьби з корупцією — передвиборча прикмета / О. Банчук, М. Хавронюк // Українська правда. — 2009. — № 4. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.pravda.com.ua/news_print/2009/4/15/93321.htm.
6. Клочков В. Корупція: причини зростання та шляхи подолання / В. Клочков // Юридична газета. — 2005. — № 13 (49) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.yur-gazeta.com/oarticle/1624>.
7. Посилення співпраці між Україною та ЄС щодо утвердження верховенства права в Україні. Аналітична доповідь та рекомендації / Кол. авторів : Авер'янов В., Бондаренко І., Доля Л. та ін. ; За заг. ред. І. Солоненко. — К., 2006. — 159 с.
8. Морально-етичні засади розвитку державної служби України: європейський та вітчизняний досвід : монографія / С. М. Серьогін, О. В. Антонова, І. І. Хожило [та ін.] ; за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна. — Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2007. — 272 с.
9. Дмитриенко И. Товарищество анонимных коррупционеров / И. Дмитриенко // Политик-Нап. — 2007. — № 3 (35). — С. 3-6.
10. Масляк П. Історія корупції / П. Масляк // Персонал Плюс. — 2008. — № 9 (261) [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ст. : <http://www.personal-plus.net/261/3019.html>.
11. Говоруха В. В. Патріотизм державного службовця України / В. В. Говоруха // Державне будівництво. — 2009. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/index.html>.

*Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Хмельницького центру перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування,
державних підприємств, установ і організацій
(протокол № 2 від 24 червня 2009 року)*

Надійшла до редакції 19.11.2009
Рекомендована до друку 01.12.2009

